

KOLEDAR V STAREM RIMU

Koledar, ki ga uporabljamo danes, z nekaj popravki izvira iz starega Rima, natančneje od Julija Cezarja. Z letom 45 pred Kr. je namreč Cezar uvedel koledar, ki meri leto po Soncu in tako obsega 365 dni, k temu pa februarja vsako četrto leto doda še en dan.

Najstarejši rimski koledar:

- pripisovali so ga Romulu, mitičnemu ustanovitelju Rima, ki naj bi živel v 8. stol pr. Kr.
- leto se je začelo šteti z marcem in je po izročilu obsegalo 10 mesecev: 4 (marec, maj, julij, oktober) po 31 dni in 6 po 30 dni, torej skupno 304 dni.
- zadnjemu mesecu, decembru, sta sledila januar in februar, ki sta predstavljala zimski čas, poljudno število dni, s katerimi so lunarni koledar usklajevali s sončnim letom
- prvotni koledar je bil lunaren, kar pomeni, da je temeljil na mesecu, v katerem se zvrstijo vse 4 lune mene in je trajal 29,5 dni
- Romulovo leto z desetimi meseci omenja pesnik Ovidij Nazon (43 pr. Kr.-17 pr. Kr.) v pesnitvi Fasti, kar pomeni Koledar
- tudi potem, ko so Rimljani že poimenovali januar in februar, so nekaj časa še šteli marec za prvi mesec
- Ovidij pravi, da je dobil marec ime po bogu vojne Marsu, ki so ga Rimljani kot Romulovega očeta šteli za svojega prednika.

JANUAR

Imenuje se po bogu Janu, upodobljenem z dvema obrazoma. Bil je bog vrat, obokov in vhodov nasploh, in tako tudi začetkov. Ovidij pravi, da so ga upodabljali s ključem in palico. Veljal je za nebeškega čuvarja, ki je gledal hkrati na vzhod in zahod.

Januarski prazniki:

- a) 1. jan. Novo leto - volitve in ustoličenje novega konzula
- b) od 3. do 5. jan. praznik Larov ali kompitalije: praznik zahvale poljskim božanstvom
- c) 11. jan. - praznik karmentalije: posvečen boginji Karmenti, ki je bila povezana s prerokovanjem in porodom. Isti praznik so ponovili še 13. in 15. januarja.
- č) 24. jan. - praznik setve: darovanje Zemlji in boginji Cereri, ki dajeta žitu rast

FEBRUAR

Ovidij razlaga, da so »februa« sredstva za očiščevanje. To so lahko krpe iz volne ter vsakršna sredstva za čiščenje telesa in zemlje.

Februar je bil izrazito napolnjen s prazniki.

- a) Prvi del meseca je bil nefasti ali nekoledarsko začetno polmesečno obdobje očiščevanja, ker je bil februar zadnji mesec v prazničnem letu in se je bilo treba ta mesec pripraviti na nov začetek, za novo leto.

V drugem delu februarja pa so bili naslednji prazniki:

- b) **Parentalia:** parentalije ali devetdnevni praznik mrtvih, se je začel 13. februarja in trajal do 21. februarja. Gre za neke vrste obnavljanje pogrebne obreda. Duhom umrlih prednikov so darovali cvetlice, vodo, vino, mleko, olje, kri črnih živali in med ter recitirali obrazce.

V teh dneh so bile prepovedane poroke, svetišča so bila zaprta in uradniki se niso smeli pojavljati brez emblemov svoje službe.

Parentalije so se končale 21. februarja s praznikom feralije. Z njimi se je končalo obdobje očiščevanja in spravnih obredov mrtvim.

- c) **Lupercalia** – praznik posvečen bogu Luperku, ki naj bi od čred odganjal volkove (lat. Lupus – volk). Glavni poudarek dne pa je bil na simboličnem očiščenju zemlje in na zagotavljanju plodnosti ljudem, čredam in zemlji, ki se je prebujala v novo pomlad. Ob tej priložnosti so člani svečeniškega zbora, t.i. Luperki, žrtvovali nekaj koz in psa, s krvjo žrtev pa pomazali dva plemenita mladeniča in ju okrog ledij oblekli v kožo ubitih koz. Nato sta v spremstvu Luperkov tekla okrog griča Palatina in tepla vse, ki so jima prišli na pot, zlasti pa ženske, ki naj bi s tem postale plodne.

Praznik je dokončno ukinitel papež Gelazij I. leta 494, kar dokazuje, da je bil zelo razširjen, in ga nadomestil s praznikom Marijinega očiščevanja ali svečnico (2. februarja).

- d) **Quirinalia:** dva dni za luperkalijami, 17. februarja, so sledile kvirinalije, to je praznik boga Kvirina. To je bil tudi »praznik tepcev« (stultorum feriae), ki je podoben današnjemu karnevalu ali pustu. Ovidij razlaga, da se dan tepcev imenuje zato, ker mnogi niso vedeli za dan fornakalij, to je dan, ko so pražili zrnje na ognju. Ker jim je zrnje pri praženju večkrat zgorelo, so oklicali peč za božanstvo. In končno jim je »sveta Peč« dajala pravšen žar za sušenje zrnja. Posamezne pokrajine so imele svoj dan za pražnji dan. In Ovidij ugotavlja: »Marsikak tepec pa niti ne ve, kateri je zanj pražnji dan. Zato obhaja zadnji dan fornakalij, to je 17. februar, ki je tudi zadnji dan kvirinalije.

- e) **Terminalia:** na praznik terminalije so počastili mejnik na posestvu, tako da so ga ovenčali, mu postavili oltar in darovali medene kolače, žito, med in vino. Kamen so poškopili s krvjo jagenjčka ali odojka. Zraven so se gostili in peli himne na čast bogu Mejniku – Têrminu.

Božanstvu poljedelskih mejnikov je na državni ravni ustrezal bog Termin, čigar kamen je stal v Jupitrovem svetišču na Kapitolu.

MAREC

Ime je dobil po bogu Marsu, bogu vojne.

- a) **Kalende** ali prvi dan novega leta (1. marec) so veljale za njegov rojstni dan, obenem pa so bile rimski dan žena ali matronalije. Neznani rimski pesnik je zapisal v Hvalnici Marsu:

*»Mars, najhrabrejši vojak, ti oče orožja in boja...
Daj, da lahko bi domov se po zmagi spet srečno vrnilo,
Tebi na čast da lahko bomo v mestu kalende slavili.«*

- b) **Praznik Ane Perene – 15. marec** (marčevske ide). Rimljani so si predstavljali boginjo Ano kot staro. Poosebljala je staro leto. Praznik je bil ljudski in veseljaški. Praznovali so ga s popivanjem, prošnjami za dolgo življenje in prepevanjem opolskih pesmic.

Ovidij pravi: *»Ide so dan razigran, ko Ano Pereno slavimo...*

*Ljudstvo se zbira vseprek, vsak zlekne se v travo zeleno,
Z vinom krepča, ob njem dekle njegovo leži...«* (Ovidij, *Fasti* 3,523-542)

Ovidij razlaga, da ob Aninem prazniku dekleta pojejo opolzke pesmi v spomin na šalo, ki jo je boginja Ana nekoč zagodla Marsu. Obljubila mu je, da mu bo pridobila Minervo za poroko, v resnici pa se je sama preoblekla v nevesto in ga ujela v past. Osrednje sporočilo tega je, da se mora staro (Ana) posloviti, preden lahko nastopi novo (Minerva).

Iz tega se je razvila stara navada, da namesto prave neveste ženinu najprej pošljejo lažno, denimo staro, otroka ali celo zakrinkanega moškega, in sicer z namenom odvrniti zle sile od prave neveste.

- c) **Bakhov praznik – liberalije, 17. marec**. Liberalije so bile praznik boga rodovitnosti in zlasti vina Liber, ki so ga Rimljani istovetili z grškim Dionizom ali Bakhom. Praznik so zaznamovali z žrtvovanjem kozla in darovanjem kolačev, veseljačenje, darovanje kolačev in uporaba mask. Poleg tega so na ta dan rimski fantje dobili moško togo in bili tako uradno sprejeti med odrasle.

Pesnik Horacij pravi v pesmi, ki opeva boga Bakha, da se mu je razodel bog Bakha. Pesnik Ovidij pa govori o prazniku, ko Bakhu darujejo medene kolače, saj naj bi prav Bakhu odkril med.

- d) **Kibelin praznik** – Velika Mati ali Mati Bogov. Rimljani so jo prevzeli od Bližnjega vzhoda in jo poistovetili z vrsto svojih boginj, povezanih z naravo in plodnostjo. Njen partner je bil bog Atis, prvotno vegetacijski bog, pozneje pa sončni bog. Po mitu naj bi se Kibela v lepega mladeniča zaljubila in ga iz ljubosumnosti udarila z blaznostjo, da se je skopil in izkrvavel. Tako je nastal

24. Marca »Dan krvi«, ko so si svečeniki ob ekstatični glasbi sami zadajali rane v spomin na Atisovo kastracijo in smrt, 25. Marca pa je bil praznik njegovega vstajenja.

Krščanstvo je omenjen praznik nadomestilo s praznovanjem velikega tedna in velike noči.

APRIL

Rimski zgodovinar iz 1. stoletja pred Kristusom razlaga, da beseda april izvira iz latinskega glagola aperio, ki pomeni 'odprem', saj se takrat narava prebuja in pomlad vse 'odpre'.

Ovidij pa povezuje 'april' z grško boginjo ljubezni in plodnosti Afrodito, ki so jo Rimljani poistili z Venero, h kateri je bil ves mesec april posvečen. Tako je bil že prvi april posvečen Veneri – Venus Verticordia (Venera, ki spreminja srca). Rimljanke so boginjin kip obredno umile, ji darovale in molile k njej, ženske nižjega stanu pa so se okopale v moških termah in počastile Moško Fortuno – Fortuna Virilis. Ta kopel je bila očiščevalni obred, ki naj bi jim zagotovil plodnost in predvsem srečo v razmerjih z nasprotnim spolom. Na isti dan so pozneje uvedli še veneralijske – praznik in javne igre v Venerino čast. Ovidij slavi boginjo Venero takole:

*Kam vse seže zavist! Še Venera sama ni varna,
Marsikdo rad bi ji vzel čast, da svoj mesec ima.
Ker je pomlad pač obdobje, ko vse se odpira in ostre
Spone ledu oslabe, plodna se zemlja razpre,
Trdijo takšni, da pride 'april' iz 'odpreti', ko vendar
To Afroditin je čas, ona mu daje ime.
Vera, mati zaslužna, ravná tek vsemu vesoljstvu,
Ni ga boga, ki imel večjo oblast bi od nje. ... (Ovidij, Fasti 4,85 ss)*

Stari aprilski prazniki so v glavnem posvečeni rodovitnosti in blagru zemlje in živine.

15. april: praznik **fordicidije** (Fordicidia) – posvečen boginji Zemlji, ki so ji darovali 30 brejih krav. Zarodke je najstarejša vestalka sežgala.

19. april: praznik **cerealije** (Cerealia) – posvečen žitni boginji Cereri, ko so izvedli precej krut obred, ko so lisicam na repe privezali prižgane bakle in jih spustili v Veliki cirkus (Circus Maximus).

21. april: pastirski praznik **parilije**, posvečene božanstvu Pales. Ta dan se je začelo pastirsko leto, obenem pa so ga obhajali kot dan ustanovitve Rima. Zažigali so kadilo in kurili kresove in jih preskakovali.

Kot vzporednico temu lahko vidimo praznik sv. Jurija, zavetnika živine (23. April), ko so prižigali kresove in jih preskakovali.

23. april: praznik vina ali **vinalije** (Vinalia priora), medtem ko so bile 19. avgusta druge vinalije kmečke (Vinalia altera rustica). Oboje so bile posvečene

Jupitru. Ker pa še aprila ni grozdje zrelo, se vse skupaj nanaša predvsem na druge vinalije.

MAJ

Od 28. aprila do 3. maja praznik **floralije** (Floralia, boginja Flora). Največje praznovanje je bilo 1. maja, ki je bil tudi keltski praznik Beltane.

Prvi del floralij so praznovali z veseljaškimi in razuzdanimi gledališkimi predstavami, med drugim s plesom s slačenjem plesalk. V drugem delu pa so praznovali z boji z živalmi v cirkusu. Namesto levov so lovili v mrežo srne in zajce, kar pove, da niso bili 'zaresni' boji.

Ovidij opisuje floralije takole:

»Pridi, o mati cvetic, naj slavijo te igre vesele!

Čast, ki ti gre še od prej, vso sem prihranil za zdaj.

Čas tvoj nastopi v aprilu in v majniške dni se razteza:

prvi tedaj izzveni, drugi se komaj začne.

V maju so cirkuške igre, gledalci razglašajo: zmaga!,

naj še moj spev hiti s cirkuško dirko v korak! ... (Ovidij, Fasti 5,183 ss.)

Drugi del maja – prazniki v čast mrtvim – lemurije (Lemuria; lemuri – duše tihih), podobno kot februarske parentalije. V tem času ni bilo porok, zato je veljalo, da se v maju možijo le slabe ženske.

JUNIJ

V juniju sta bila le dva večja praznika:

9. junija: praznik domači boginji ognja in svetlobe Vesti - vestalije (Vestalia) in

11. junija: praznik boginji zore (svetlobe) 'materi Matuti'.

Vestino svetišče je okroglo, ker je Vesta sama Zemlja.

Ovidij pravi: »Vesta in Zemlja sta isto: nikdár jima plamen ne ugasne, Zemlja in ogenj, oba dajeta templju pečat. Zemlje, okrogle kot žoga, noben steber ne podpira, vso to gmoto le zrak dviga, ki spodaj leži« (Ovidij, Fasti 6, 267-269).

JULIJ

Ime je dobil po Juliju Cezarju. Od 5. Do 13. Julija so bile Apolonove igre (ludi Apollinares). Prvič so jih priredili leta 212 pr. Kr., leta 208 pa so jih zaradi epidemije kuge uvedli kot vsakoleten dogodek. Prirejali so razne gledališke predstave, en dan pa je bil posvečen cirkuškim igram. En dan so se posebej izročali v varstvo bogu Apolonu ter slavljenje Avgusta, ki je Apolona posebej

častil kot svojega posebnega zavetnika. Po smrti so Avgustu postavili spomenik, ki ga predstavlja kot boga.

AVGUST

Tudi avgust je dobil svoje ime po Avgustu. 13. avgusta so posvetili svetišča celi vrsti božanstev.

To je čas hude vročine in zato vode, sadja in mlačve. Prazniki so bili: portunalije (17. Avgusta) v čast bogu Portunu, kmečke vinalije (19. avgusta, ko so v mesto s podeželja prinesli novo vino), konzualije (bog Konza - 21. avgusta, so darovali prve pridelke), vulkanalije (23. avgusta), opikonzivije (boginja Opikonsivia - 25. avgusta, spravilo žita) in volturalije (27. avgusta).

SEPTEMBER

Tudi v tem mesecu ni bilo večjih praznovanj. Mesec je slovel kot mesec sadja in grozdja. Zato je bil povezan s starodavno rimsko boginjo Pomono (lat. Pomum – sadež), boginjo sadja, grozdja in oliv.

OKTOBER

Je mesec trgatve, setve in lova. Glavni trije prazniki so bili: vinski praznik meditrinalije (boginja zdravljenja Meditrina – 11. oktobra); praznik studenčnega božanstva Fonta - fontanalije (okrasitev vodnjakov) 13. Oktobra; na ide, 15. Oktobra pa so bile konjske dirke, praznik trgatve (Vindemia) in kapitolske igre v čast Jupitru.

15. oktobra je bil praznik trgatve, posvečen Bakhu.

NOVEMBER

Po starem rimskem koledarju v novembru ni bilo praznikov. V letih 12-41 po Kristusu pa je cesar Kaligula uvedel kult **boginje Izide**, ki je med tožbami blodila in iskala kose trupla Ozirisa. Ko so bili vsi kosi najdeni in je bilo telo spet sestavljeno, so radostno zaklicali: »Našli smo, veselimo se!« Nato je Oziris znova oživel.

Ta praznik časovno sovпада s keltskim praznikom mrtvih (Samhain), predhodnikom današnje »noči čarovnic« v času današnjega krščanskega praznika vseh svetih in vernih duš (1. in 2. nov.).

DECEMBER

December je čas praznikov in veseljačenja. Še posebej so bili raznovrstni prazniki od 11. do 23. decembra. Med njimi je bil 15. decembra praznik saturnalijske (Saturnalia), ki se je pozneje razširil v 7-dnevno praznovanje. Ljudje so se lahko udeležili javne pojedine in si izmenjali tradicionalna darila, med drugim sveče, figurice, vejice kot znamenje za srečo. V tem času so imeli sužnji začasno svobodo in so se gostili skupaj z gospodarji, ki so jim včasih celo stregli., šole in sodišča so bila zaprta. Pomenile so začasen izstop iz resničnega življenja.

Po Cezarjevi koledarski reformi je sončno obrat izvirno sovpadel s 25. decembrom. Zato so izbrali ta datum za praznovanje dveh uvoženih božanstev: sirskega Sol Invictus (Nepremagljivega Sonca) in indoiranskega boga svetlobe, resnice in pravice Mitra, ki naj bi se na ta dan rodil. Cesar Avrelijan je uvedel kult Nepremagljivega Sonca kot glavnega božanstva. Leta 274 po Kristusu mu je zgradil svetišče in ga posvetil 25. decembra. Kult Sonca, večkrat v povezavi z Mitro, je ostal glavni cesarski in državni kult vse do 4. stoletja, ko je krščanstvo postalo državna vera. Cerkvi je bil Mitrin kult huda konkurenca, še posebej, ker je imel veliko podrobnosti podobnih Kristusu in krščanstvu. Tako je Cerkev na ta dan uvedla praznik Kristusovega rojstva in ga izkoreninila.